

Marxismoaren sisteman nazioarentzat tokirik bai ote?

Jokin Apalategi

Marxismoa eta nazioa zertan aurkitzen eta zertan borrokatzen diren, ikuspegi ezberdinetatik so eginez ikas liteke. Ikasi ere, azken hamabost urte hauek zehar, ikasi izan da gure Euskal Herrian. Horren lekuko, burutuz gero inprenta dastatu izan duten euskarazko obra batzuk aipatuko nituzke. Aipagarrien bezala, horietako lau izendatuko ditut: Joxe Azurmendiren, *Hizkuntza, etnia eta marxismoa*, Bereterretxeren *Nazio arazoa*, Gotzon Garateren, *Marx eta nazioa*, eta Paulo Iztueta/Jokin Apalategiren, *Marxismoa eta nazional arazoa Euskal Herrian*. Nik, oraingoan, aurreko lan hauen bideak utziz, marxismoaren sistema egiten duen ardatza deskribatu nahi nuke. Eta hori egiteko, nazioak sistema horretan duen garrantzia edo balorapena azpimarratuko dut.

I. Zer da marxismoa?

Galdera ausarta, zabala eta zaila, egin dugun hau. Bena-benetan. Izan ere, jakin dakiguna bait da marxismoa XIX. mendean Europako Estatu Industrialduetan ematen

ziren gorabeheren artean borobildutako zerbait dela. Mende hartan landutako ikuspegi-sistema izanik ere, ordea, gaurkoarekin lotura hertsienean jarraitzen du. Zeren, Marxek ikertu zuen produkzio-molde hura eta bertan errol berezi batekin agertzen zигun proletalgoa, aldakuntza guztiekin ere, iraun bait diraute oraino. Honela bada, marxismo hura, analisi-metodo bezala hasi zena, laister, sistema politiko baten teoria gidatzaile bilakatuko zena, finean, mundu-sistemaren ikuspegizat hartuko zuten batzuek.

Bestalde, kuriosoa bada ere, industrietan hori ezagutu ez duten herrientzat eta, ondorioz, oraino proletalgoaren klase berri horren berririk ez dutenentzat ere, gizarte berrirako bidean teoria gidatzaile bilakatzea lortu du. Areago doana, teoria hori gidari duelarik hamarnaka Estatu altxatu da munduan zehar.

Hau guztia kontutan izanik, berehala ondorioztatu behar duguna da, marxismoaren muina zein den agertzea aski eginkizun konplikatu dela. Zeren, muina eta honen osagarriak elkarrengandik bereiztea ez bait da beti erraza, eta, eginkizun horretan saiatzean, ahantz bait genezake sakonenekoa denik ere. Halere, egiteko hau egitea eskatu zaigunez, saiatuko gara marxismoaren zutabe-ardatzak ahalik eta hobekien agertzen.

Ikerketa

Honela bada, lehenik eta guztiaren gainetik azpimarra dezadan, marxismoa ikerketa-saio bat izan dela. Zer-nolako karrilen gainean egin eta aurrera eraman izan den ikerketa hori? Aldizka eta piskanaka ihardesten saiatuko gara. Sarrera gisa, gogora dezadan, marxologo batzuek, Marxen ikerlana aztertzerakoan, bi Marx bereizten dizkigutela gaurregun. Bata, Marx gaztea litzateke, hots, bere aitzineko edo garaiko pentsalarietiek esandako edo aurkitutakoein eztabaidan biziko dena. Eta bestea, Marx heldua litzateke, hau da, ordurarteko pentsalarietatik bereizirik, bere ikerketa-lanaz mundu-sistema berri bat teorizatzen heldu dena. Irakurketa hau proposatuz datozkigun artean ezagunena, Louis Althusser filosofo frantsesa dugu. Eta berez filosofi alorreko eritzi bezala altxatzen badu ere bere irakurpunta, eskola egiten du, eta, nola politikan hala ekonomian, soziologian eta gainerako gizarte-jakintzen

arloetan, arrakasta izanen dute haren eritziek. Honela, diszipulu eta jarraitzaile anitz izanen du gure egunak arte.

Ez goaz bereizketa honen arrazoizkotasunaz eta baliozkotasunaz eztabaida bat irekitzera. Oraingoz, aipaturiko horretan utziko dugu. Gure oraingo egitekoa, hastapenean esan dugunez, hori baino zehatzagoa eta bestelakoa bait da. Dena dela, jakin dezagun, eta agertu dugun eztabaida honek horretarako bidean jartzen gaitu, marxismoa azterketa anitzen ondorioz burutu eta altxatutako zer-bait dela.

Hipotesia

Edozein azterketa edo ikerketatan, ikertzaileak hipotesi gidari batekin dihardu. Bidezkoa eta egokia da, orduan, galdera bezala ondoko hau formula dezadan: zein da marxismoa zutitzerakoan Marxek erabili zuen hipotesia? Hemen eta orain, lehen galdera garrrantzitsu baten aitzinean aurkitzen gara. Honi ihardesten hasiz, esan dezadan, aktore sozial bezala sozialgintzan leporaino sarturik ageri zaigula Marx gazte-gaztetatik. Ikertzaile partizipatzaile bat dugu, beraz. Bere ikerketa guztia militante-experientziaren giroan girotuta eginen du. Ez da ikertzaile hotz bat, bere ikergaitik pasioen aldetik moztua; aitzitik, gogoz eta pasioz ikergaiarekin loturik biziko da. Experientziak eraginda, bere hipotesiak etengabe berri-tzen ditu Marxek, gelditu gabe hobeagotzen. Baina, zein da hastapeneko ernamuinean duen hipotesia?

Gizartean, honen osagarri eta aktore garen gizonezko eta emakumezkoak, gure aukeretan, bizikeran eta abar, ez dugula berdintasunik, askatasunik iruditzen zaio Marxi, eta, hori gizartea klasetan eratzeak eta klase horiek etengabeko borrokan sartzeak mantentzen duela jabeturik, egoera hori gainditzeko ahalbiderik egon behar duela eta ezagutza mailan hori deskribaturik izendatzera heltzerik izan behar duela. Hara bada, Marxen ikerlanerako hipotesiaren erroak: gizartean klaseak daude eta klase horiek borrokan dihardute, baina horrek historikoa izan behar du eta, historikoa denez, aterabiderik duena. Arrazoiketa honetatik abiatuz, Marxen lan guztiak aztertu eta ordenatu behar dira. Haren kezka guztia klase-borroka hori gainditzera zuzendua zegoen. Horretarako zer? Klase-borroka hori gaindituko zuen klasearen aukera eta ho-

rren egitekoa seinalatuko dizkigu: *Munduko herrietako langile guztiok elkar zaitetzte!*

Klaseak

Azpimarratu dudan gai honen garrantzia marxismoan haundienetarikoa delarik, saia nadin klaseez eta klase-borrokaz zerbait adierazten.

Marxologian ezaguna da, *Kapitala* liburuarentzat azken atal bezala klaseez idazteko zebilela hil zela Marx. Baina, aurreratu dudanez, haren lan osoa zehar presente dagoen hipotesia gai hori izanik, ez dago Marxek horretaz pentsatzen zuelakoaz inolako dudarik. Zertara labur dezakegu klaseei buruzko haren pentsaera?

Lehen-lehenik, klase sozialaren kontzeptua produkzio-moldearen mailan definitzen saiatuko gara. Explotaziozko edo zapalkuntzazko harremanak ematen diren produkzio-molde guztietan, bata bestearen aurkako diren bi talde sozial agertzen zaizkigu: esklabuak eta jauntxoak, morroiak eta nagusi feudalak, langileak eta ugazabak.

Klase edo talde aurkari hauen existentzia ez zuen Marxek deskubritu. Marxek hori jakin aitzinetik, historilari eta ekonomilari anitzek hitzegiten zuen horretaz. 1852ko martxoaren 5ean, honela idazten zion Marxek J.Weydemeyer jaunari: «Neri doakidanean, ez da ene meritua gizarte berrian klaseak eta klase-borroka daudela deskubritu izana. Nik baino askoz ere lehenago, historilari burges anitzek agertua zuen klase-borrokaren bilakabidearen historia, eta baita ekonomista burges batzuk klase horien deskribapena egina ere. Nirea den bakarra zera da: klaseen existentzia hori produkzio-bilakaeran aldi historiko batzuri bakarrik lotzen zaiela agertzea; klase-borrokak nahitaez proletalgoaren diktadurara garamatzala erakustea; eta delako diktadura hori bera, klase guztien desgertze-bidean eta klasegabeko gizarte baten bidean ibilaldi bat besterik ez dela baieztatzea».

Bidenabar, esan dezagun nortzuk ziren klaseak eta klase-borroka deskribatua zuten horiek: Smith eta Ricardo ekonomistak, eta Thierry, Guizot eta Niebuhr historilariak.

Produkzio-moldeak

Produkzio sozialaren egoeraren eta produkzioko bitartekoan eta klase sozialaren egoeraren artean ematen den erlazioa da marxismoak gehiagotzen duena, edo azpimarratzen duena. Hau horrela, hau izanen litzateke klase sozialaren definizio marxista: «Klase sozialak, produkzio-molde zehatz baten egitura ekonomikoan norbaitek okupatzen duen leku ezberdina dela eta, beste norbaiten lana beretzen duelako ematen diren talde sozial aurkariak dira. Eta leku hori, hain zuzen, produkzioko bitartekoekin erlazioatzerakoan ematen den forma bereziak emana dator funtsean».

Hemen kontzeptu garrantzitsu zenbait agertu da jadanik. Horietarik da produkzioko bitartekoena. Produkzioko bitartekoa propietatearekin erlazioatua dago eta edukitzean ala ez edukitzean datza haren izatea. Hala ere, propietatea eta honen jabeago edo edukitze erreala bereizirik eman litezke, kapitalismoan kapitalistak bi gauzak batera badiu ere. Bistan dago, bada, produkzio-erlazioak direla klase sozialen definizioan elementu funtsezkoenak.

Orain eman dezagun urrats berri bat gehiago klase sozialen definizioan. Kapitalismoaren barrenean zenbat klase aurkitzen dira? Marxek, bere lanetan eta bereziki *Kapitala*-n, kapitalismoa deskribatzen digunean, edozein produkzio-molderen kasuan bezala, bi klase aurkari agertzen dizkigu: burgesia eta proletalgora, alegia. Halere, produkzio-molde garbirik ez dagoenez, behin eta berriz beste konposante probisional batzu aipatuko dizkigu; horrela, lurjabeagoarena. Lurjabeena kapitalismoari bereziki dagokion klase bat ez bada ere, ez da haren sorrerarekin bestegabe desagertu, eta hor jarraitzen du bere influentzia edukitzen. Baina ez dezagun ahantz, borroka-orduan, burgesak eta lurjabeak talde berean bil-tzen direla. Hori da azpimarratu nahi dena.

Beste hegi bat zera da: produkzio-prozesu kapitalistak *plusbalio* eta *kapitalaren erregimen* bera birsortzen dituela: hots, kapitalista eta langile alokatua birsortzen dituela. Eta beste produkzio-molde batzutan ez bezala, kapitalistan, langileria gero eta ugariagoa bilakatzea dela joera. Eta hau biziki inportantea da, Marxek langilerian ezarriko duen gizarte-berritzearen itxaropena aztertzerakoan.

Oraino, bereiztekoak dira talde sozialak; hots, batzutan klase bilakatuko direnak, bi aurkarien kasuan bezala; eta, bestetan, bien arteko gelditzen direnak, zuzeneko produkzioari lotuta ez egotean eta *gainegitura-ren* zerbitzuan ihardutean: e.b., teknikoak, administratzaileak. Bestalde, klase batean zatikiak ere eman litezke: honela, burgesian, klase bezala industrialak, komertzialak edo finantzatzaileak, zatiki bezala bereiz litezke.

Beti aurrera goazelarik, klase- interesa aipatuko dugu. Klase bakoitzak, borrokan dagoenez, interes batzu beste batzuren aurka defendatzen ditu. Interes horiek, espontaneoak eta estrategikoak izan litezke; lehenak, alokairua gehiagotzea, laneko egoera hobetzea eta abar lirarteke; bigarrenak, gizartearen ekonomi egoera menperatu batetik ateratzeko, produkzio-sistema kapitalistaren haustura lukete helburu.

Eginkizun horretan oraino bereiztekoak dira klase-kontzientzia eta klase-instintoa edo jitea. Klase-kontzientzia zuzenki lotua dago klase-interesarekin. Ez da ezagupen psikologikoa. Aldiz, klase-instintoa edo jitea, subjektiboa eta espontaneo da. Eta nola egiten da bataren eta bestearen arteko lotura? Instinto edo jitearen eta kontzientziaren artean, ideologia dominatzailea ageri da. Hor-tik ideologiaren garrantzia: langile-alderdiak proletalgoaren klase-kontzientzia suspertzeko eginkizuna du, hots: bere klase-interessekin kontsekuente eta ados bilakatzen irakastekoa.

Formazio soziala

Urratsez urrats beti aurrera, gure klase-kontzeptuaren zehazketan, formazio soziala aipatzera heldu gara. Molde anitzetakoak bait dira formazio sozialak. Eta formazio sozial bakoitzean, klase sozialek artikulapen berezia izan ohi dute. Honela, formazio sozial horietako edozein analizatzen badugu, zera atzemanen dugu: badirela bitarteko klaseak, eta formazio hori formazio berezi izatera behartzen duten klase iraunkor tipikoak.

Bestalde, klase-egoera ere kontutan hartu beharrekoa da. Produkzio-prozesu sozialean banakoek egitura sozialean okupatzen duten lekua edo duten errola, *klase-egoera* izendatzen dugu. *Klase-posizioa*, aldiz, kojuntura politiko batean, hots, edozeinetan, klase ezberdinek duten parte hartzea adierazteko erabiltzen da.

Dena dela, Marxek hipotesia baiezteko azterketa-gai egin zuen horretara heldu gara bete-betean. Eta, orduan bezala, gaur eta beti jakintza guztien gai edo objektu jarraitzen duen horretara: produkzio-moldera, zein *egitura orokor* batek egiten bait du; hori, berriz, hiru egitura partzialetan banaka liteke: egitura ekonomikoan, egitura jurido-politikoan (legeak, Estatua eta abar), eta egitura ideologikoetan (ideiak, ohitura edo usadioak eta abar).

Halere, zergatik igaro garen klase sozialetatik produkzio-moldeetara eta hauen egituretara arrazoitu nahirik, esan dezagun marxismoarentzat egitura sozialen *eroaleak* edo eramaileak klase sozialak direla. Ez dugu esan, ordea, egitura sozialen *sortzaileak* direnik. Zeren, egitura sozialen barrenean, klaseek zuzenki egiten dutena eta haien influentziatik at gertatzen diren elementuak osagai bait dira. Azken hauetarikoak dira meteorologiaren influentzia eta beste; horretan, halabeharrak ere badu parterik. Ukaezina da.

Materialismo historikoa

Hipotesiaren egiaztapenean barrena sartzen gara orain produkzioari dagokiona aztertzean. Guretzat bigarren puntu bat da. Bigarren puntu hau, zientzia edo jakintza egiteko modua definitzean datza. Eta formula batetera laburturik esan dezadan, errealtateren batetaz moldatzen dugun imajina, behin eta berriz egokitzen saiatzea dela zientzia egitea. Eta nola egiten du hori Marxek, klase-borroka garaitzerik badagoela eta horretan proletalgoa dela nahitaezko protagonista bakarra demostratzea, alegia? Aitzinean duen produkzio-molde kapitalista arakutzen du eta horretan partaide diren elementu sozialak beren harremanetan neurtzen ditu.

Honela azpimarra dezagun, Marxismoarentzat, prozesu historikoen azken konprentzioa gizon-emakumeek bitarteko materialak produzitzeko erabiltzen dituzten formetan aurkitu behar dela. Hemen, materialismo historikoaren sakonenean gaude. Produkzioak eta produktuak edo sorkariak trukatzeko edo elkarrekin aldatzeko erak egiten dutela esanen bait zaigu ordena sozialaren oinarria. Era honetan, lanaren prozesura ailegatzen gara. Hara zertara muga litekeen: objektua – aldakuntza – produktua – giza partaidetza – lanabesa; eta berriro hemendik aldakuntzara eta abar, zirkulua eten gabe.

Lanaren prozesuan lau elementu bereizten dira, bada: 1) Hartaz lan egiten den objektua; 2) lan egiteko bitartekoak edo lanabesak; 3) produkzio-prozesuan dagoen giza partaidetza; 4) lan-prozesuaren erresultadu den produktua.

Guzti honetan bereziki kontutan hartu behar dena, zera da: lanaren prozesuan bitartekoek duten errola. Izan ere, aro ekonomikoak ez bait ditu egiteko denak mugatzen, nola egiten denak baikik.

Bestalde, lanaren prozesua ez da beti laneko harreman beretan egiten, eta, hain zuzen, harreman-molde berezi bakoitzari produkzio-moldea deitzen zaio. Honekin zera esan nahi da: produkzio-molde bakoitza historikoki mugatua dagoela.

Are gehiago: banakoek egitura sozialean duten funtzioaren arabera eginkizun ezberdinak betetzen dituztela gizartean, hots: ekonomikoak, ideologikoak edo politikoak, eta horiek lanaren zatiketa soziala kontzeptuaz definitzen dira.

Esan dugu, eta bereziki azpimarratu ere, produkzio-harremanak direla historia egiterakoan deigarrienak. Produkzioa harreman teknikoen arabera aztertzen badugu, lehengaiekin harreman zuzenean ari diren produkzioko partaideak eta beste funtzio batzuetan ari diren langileak daudela agertuko zaigu.

Produkzioa bere erlazio sozialen arabera ere azter dezakegu. Honela, produkzio zehatz batetan produktore zuzenen eta produkzioko bitartekoen jabegoaren artean dauden erlazioak agertuko zaizkigu. Dena dela, produkzioko harreman sozial hauek produkzioko bitartekoen propietatearen formen arabera izan ohi dira.

Produkzioko harremanak manufakturan eta industrian iker-tzen baditugu, ondorio batzuk aurkituko ditugu: 1) Manufakturan harreman tekniko eta sozialak ondoko molde honetan konbinatzen direla: kapitalista, aldi berean propietario eta kontrolatzaile dela; eta langilea ez dela propietario, baina darabiltzan lanabesak kontrolatzen dituela. Honela, bada, langilea eta honen laneko lanabesa batasunean ematen dira. 2) Industrian, aldiz, makina-lanabesa agertzen da produkzio-prozesuan eta horrekin langilearen eta laneko bitartekoaren harremana aldatzen da. Ondorioz, langilea ez dago laneko lanabesari nahitaez loturik.

Beste lege bat ere badago: produkzio-prozesu orotan, produktu materialen alboan eta hauekin bat, produkzioaren baldintza sozialak birproduzitzen direla, alegia. Dakiguna da ere, produkzioko bitartekoaren propietarioen eta zuzeneko produktoreen artean ezartzen diren legeen arabera, gainegitura-elementuen parte hartzea eman ohi dela. Honela, konkludi dezakegu, produkzioko erlazio sozialak ez direla gizon eta emakumeen harreman ximpletara mugatzen, zerbait gehiago adierazten dutela.

Oraino produktibitatea beste ikuspegi batetik azter dezakegu: indar produktiboen alorrekin, alegia. Indar produktiboak, produktibitatearen ahaltasunetik so eginaz, lan-prozedurako elementuak besterik ez dira. Produktibitate erreala eta ahalezkoa ez dira beti bat etortzen, eta horretan erabaki-indar bakarra gizon eta emakumeen lanerako indarra da.

Lehen aipatua dugu manufakturaren eta industriaren arteko diferentzia. Hain zuzen, industrian, produkzioko bitartekoak mar txan jartzeko, langile-talde baten osotasunaren beharra agertzen da. Ondorioz, indar produktiboak hartuz doazen izakera sozialak berak eskatzen du lan-prozesuaren sozializazioa. Izan ere, gero eta sozialagoak bait dira sorreratik beretik produkzioko bitartekoak eta produktua bere helburuan sozialagoa bait da.

Produkzioko erlazio eta indarrak gero eta korrespondentzia ahulagoan agertzen dira kapitalismoan eta hortik bere bilakaerarako traba eta frenu bihurtzea. Propietate-erlazioen izaera pribatuek gero eta sozializazio haundiagoa duten indar produktiboak frenatzen bait dituzte.

Egitura

Produkzio-molde bat zer den agertu dugu. Orain, zertzen duen *egitura orokorraz* ihardutera igaroko gara. Izan ere, Marxen jakintzazko ondorioen eragina dela eta, egituraren arazoari buruzko ikuspegia kontestatu nahi izan zaio marxismoari. Edo-eta zehaztuz, egiturari buruzko ezagutza berriak marxismoari kontrajartzera ausartu izan dira, «estrukturalismoa» izendatuz.

Has gaitezen egitura bera zer den agertuz.

Etimologiako zentzuan harturik, egiturak, zerbaiten egintza

edo edozein egitate adierazten du. Jakintz alorrean, zabala eta luzea izan da egitura kontzeptuaren bilakaera. Jakin dakiguna da, matematiketan egitura hitzak zentzu edo esanahia anitzetan aldatu izan duela. Natur jakintzetan, gero eta erabiliagoa da egitura nozioa; honela, materiaren egitura, atomoarena, zelularena eta abar aipatzen dira. Gizarte-jakintzetan, batikbat hizkuntzalaritzak ikerketa-modelo bihurtu du. Berriki, psikologian eta etnologian modelo berbera aplikatu izan dute. Horretarako «hizkuntzekin» pareka bait litezke jakintza horien gaiak «seinaleen logika»ri eta «komunikazioaren logika»ri obeditzen diotenez.

Baina jakintza sozialetan ezin dugu «hizkuntzen» modelo hori erabili, zeren jakintza sozialek, gizona ikertzean, gizartean dagoezenez egiten bait dute, eta gizartea ez da naturatik independente den zerbait. Bereziki, ekonomian, produkzioa da gaia: naturaren ekstrakzio bat izanik, *ondasunen aldaketa* eta zabalketa ere bada. Eta ondasunak ez dira *seinale*. Histori jakintzak, berriz, elementu *materialak* (zeinetarik bait da produkzioa) eta pentsamenduaren *errepresentazioak*, aztertu behar ditu. Claude Lévi-Strauss-ek berak onartu izan du azken bikoiztasun hau, Marxek egindako azpiegitura materialak eta gainegitura psikologikoak bereizketa puntualizatzen zuen une berean. Eta zer da puntualizazio hori? Estrukturalismoa psikologiazko eskemei eta bizitz forma zehatz batzuren «praktikei» bakarrik aplikatu dakiekeela esatea; giza «praxia», aldiz, ez dela estrukturalismoaren gai. Eta giza praxi horren esanahia da gizonak beharraren aurka defenditzerakoan etengabe daraman borroka.

Azkenik, ekonomi jakintzetan egitura zer den galdetzera heldu gara.

Honela eginen genuke mugaketa: 1) Egitura, berehala ikus litezkeen karakteristikaren osotasun bat litzateke; adibidez, produkzio industrial eta laborantzatikoen arteko *erlazio zenbakituak*. 2) «Egituratu» adjektiboa, ekonomiazko mugimendu *ahulei* bakarrik legokieke. 3) Egitura, ikasitako giroaren imajina ekonometriko bat emanen luketen koefiziente karakteristikoen osotasun bat adierazteko erabiliko litzateke. 4) Koefiziente karakteristikoko horiek mugatzeko beharrezko diren datuen osotasuna izendatzeko ere egitura erabiltzean ez legoke gaizki.

Baina ekonomi jakintza ezin muga daiteke ekonomiazko ele-

mentuetara, hots, badute zerikusirik ekonomiazkoak ez diren elementuek ere. Zeintzuk, adibidez?

- egitura fisiko eta geografikoak
- egitura teknikoak
- egitura demografikoak (dentsitateak, adinak, okupazioak)
- erakundezko egiturak (propietatea, estatua, sindikatuak)
- egitura sozialak (kastak, ordenak, klaseak, mobilitateak)
- pentsaerazko egiturak (beharren hierarkiak, lanari buruzko jarrerak, familia eta abar)
- egitura etniko eta politikoak (nazio zapalduak Nazio-Estatuetan, eta abar)

Eta Marxek egin izan duena, hain zuzen, produkzio-molde kapitalistaren eskema egituratzea izan da.

Honekin, gaur oraindik eztabaidatua den Azpiegitura eta Gaignegituraren arazoa harrotzera igaroko gara. Marx eta Engels-en baitan, gizarte batetan *azpiegitura* egiten duena, azken funtsean, ekonomiazko egitura da. Baina, gainerakoa zer? Horretan dago eztabaida. Dakiguna da, adibidez, Stalin-ek bere artikulu batetan Hizkuntza ez zela gaignegitura eta ezta azpiegitura ere, baina bien arteko zerbait, esan zuela. Althusser filosofoak, Gramsci aipatzean, zera dio: Jakintza ezin litekeela gaignegiturara azpiratu. Halere, marxismoa arruntki agertzean, askotan egitura ekonomikoa ez den oro gaignegiturara itzuli izan da, eta, are eztabaidagarriago dena, gaignegitura oro azpiegituraren menpeko zerbaitetara erreduzitu izan da. Kausa eta efektuaren arteko erlazio bezala agertu izan dira. Gaurregun, marxologo serio-samarrek dioskutenez, azpiegitura eta gaignegitura erlazioa kausa-efektuen erlazioa ezbezalako zerbait da. Nolabait agertzeko, gaignegituraren psikologikoa partaidetza berezi bat azpiegituran ez bezala emanen litzatekeela esanen zaigu.

Dena dela, historilari bati planteiatzen zaion arazorik haundiena, bi maila bereizien arteko erlazio estrukturalak bilatzean datza. Ez da aski, gaignegiturak autonomia erlatibo bat duela esatea. Hori baino arazo sakonagoa bait da batzuen eta besteen arteko erlazioen mugaketa.

Honekin loturik dago, baita, gizarte-historia bitan bereizten

saiatzea ere. Batetik, historia gelditua edo hotza eta, bestetik, historia pilatzailea edo beroa. Lehena fenomeno sinkronikoekin berdinduz, eta bigarrena, fenomeno diakronikoekin, eta lehena baka-riek dela seriooki iker litekeena adieraziz, egitura-aldaketen arra-zoiketa gutxietsiz, baztertu egingo litzateke.

Marxen bagaia teoriko-kulturala

Marxismoa teoriatzko arma bat ere bada. Baina, Marx bera teorikoki nola armatu izan zen, bere ikerketa egiteko? Biziki inter-esante deritzogu urrats hau planteatzeari. Izan ere, Marxen des-kubrimenduak erroa batzutan eta larru batzutatik datoz.

Marxismoa bere hastapenean, bere formazioan, XIX. mendeko hiru pentsaera-korronteren oinarrian mugitzen da: aleman filoso-fia klasikoarenean, ingeles ekonomia politikoarenean, eta frantses sozialismoarenean. Gainera, Marxen bizitzan, garrantzi haundie-neko aurrerapen batzuk ematen dira jakintzetan. Horietatik dira, zelula biziduna dela frogatzea, energian aldakuntzak izan ohi dire-la, eta Darwin-ek teorizatutako eboluzioarena. Guzti hau Marxen teorizazioan presente egonen da.

Influentzia hauek Marxek ezagutu zituen garaian beren baitan zer definizio zuten agertuz hasiko gara.

a) Aleman filosofia klasikoa. Ezaguna eta famatua da Marxek Hegel filosofoarengandik jasotako influentzia. Laburturik, Hege-len dialektika-metodoarekin topatzen gara. Hori bai, esanen zai-gu, idealismotik atera eta materialismora bihurtu zuela Marxek. Dialektikak bere oinarrian bi ardatz nagusi ditu: batetik, den guz-tia mugimenduan dago, eta ezmugidari oposatzen zaio, esanen zai-gu; eta bestetik, ez da izakirik beste gainerakoekin zerikusi gabe-rik. Diren guztiak gainerako existentzidun guztiekin erlazionatzen dira.

Oin hauetan mugitzen da dialektika-metodoa, eta hemen lege nagusienak ondoko hauetara mugatuko genituzke: 1) Bizitza eta heriotzaren legea: gauzak, aldi oroz eta beti, beren aurkari bilaka-tzen ari dira. 2) Gauzek, aldatze etengabe horretan, beren baitan dute izate-une bakoitzean direnaren aurkaria. 3) Aurre-idea hori formula batetara eramanez, hau emanen liguke: a) Baiezpena edo

tesia, b) Ukapena edo antitesia, d) Ukapenaren ukapena edo sintesia. Eta hiru hegi hauek gauza edo izaki beraren konposatzaile direla aldi berean, nahiz eta une bakoitzean hegi batek besteak gainditu. 4) Gauzak edo izakiak aldatzen badira, beren baitan kontradikzioa daramatelako aldatzen dira, hots: aurkaria beregan daramatelako, baina, baita, aurkarien arteko batasuna haietan presente dagoelako ere.

Hau horrela ezarririk ere, urrats bat egin behar da guzti hori historiari aplikatu nahi diogunean. Aterabidea non dago? Alegia, aldakuntza hori nola ematen da gizartean? Orain, materialismo dialektikoa historiara hedatzen da. Eta historia dioenak, aldakuntza dio. Eta gizarteak historia duenez, aldakuntza ere etengabeki du. Baina, zerk explikatzen ditu aldakuntza horiek?

Historia, gizon-emakumeen langintza da. Eta nola egiten dute historia hori? Gizon-emakumeek historia egitean, itzuli guztiekin ere, beren xede propioak ohartuki desiratuz egiten dute. Historia, azken funtsean, ezberdintasun guztietako borondate ugariak kanpoko munduarekin duten zerikusian datza.

Hau da, laburturik, Hegelen influentzia. Baina Hegel Marxen teoriatzko armaketan ez da oro. Aldi berean, Cierzkowski-ren bidez, Fichte-ren akzioa deskubrituko du. Esan dezadan halaber, Fichte izan zela, ateismoa defendatu zuen lehena eta pertsonaren autonomia bideratu zuena. Era berean, Ludwig Feuerbach eta Bruno Bauer topatzen ditu. Hegeliano gazteen mugimenduarekin bat, filosofia kritikoaren bidez, historiaren martxa determinatzeko beharra azpimarratzen zuen. Piskanaka, zeraz jabetzen da Marx: giza izpirituaren eta munduaren bilakaeran, batasun organiko eta armoniko bat ematen dela. Honela, Hegel baztertzen du, zeinek munduaren bilakaera filosofiaren bilakaera progresiboarekin parekatzen bait zuen.

Ibilian ibilian, filosofi ikasketak bururatzeko hautaturiko gaiarekin, bere pentsaera berri izanzen zen hartara heltzen da. Orain, Demokrito eta Epikuroren naturaren filosofien diferentziak ikasiko ditu.

Nola bata hala bestea, materialistak ditugu. Baina, badute diferentziarik. Zertan dauden? Demokrito, naturaren filosofia agertzean, munduaz materialista baina *determinista* agertzen zaigu. Unibertsoa, honela, espazio huts batek eta atomoen kantitate infi-

nito batek eginen dute Demokritorentzat. Espazio horretan, atomoak beti dantzan ari dira, haundienak lasterka bizian eta txikiak ahulago. Horrela, haundiak eta txikiak, itzuli etengabe horretan, elkar topatzera edo jotzera heltzen dira. Horren ondorio, mugimenduak *alboetarako* eta *itzulikoak* izanen dira. Gainera, atomoen artean konbinaketak eta bereizketak gertatzen dira, zeinetan, atomo arinenak kanporantz bultzatuak gertatuko bait dira, pisuenak erdirantz bultzatuak diren ber. Mugimendu horietan gertatzen den guztia, behartuki gertatzen da, ez dago lekurik halabeharrentzat.

Demokritoren naturaren filosofiaren printzipioetatik abiatuz, Epikurok, aldiz, arras baztertzen du ikuspegi determinista hura. Munduan askatasunak baduela lekurik frogatuko du. Eta hori demostratzeko, atomoen jokoan jokabide berri bat ezarriko du: orain arteko atomo-erorketei *lerro zuzeneko* erorketa gehituko zaie. Bestalde, atomoak hirutan bereiziko dira kalitatea dela eta: zakarrak (gauzadia ematen dute); finak (izpiritua ematen dute); eta extrafinak (jainkoak ematen dituzte). Den guztia —hots, hiru izaki-mota horiek— materia edo ekai beraz eginak daude, baina ekai-*forma* ezberdinak dituzte. Bestalde, esan dezadan, jainkorik baden ala ez, ez dela kuestionatzen ere. Garaiko herri-aburuak badi-rela dienez, explikazio bat muntatzen da horien agertzeko. Bistan da, Marxek, Epikuro laudatuko du eta honen alde aukera eginen. Eta beste gauza gehiagoren artean, Epikurori zera eskertzen dio: gizon-emakumeak jainkoen beldurretik askatu izana. Halere, bada Epikurorengan onartzen ez duenik: askatasun-nozioa abstraktuan kontsideratzea. Inguruak gizonarekin dituen erlazioen mar-koan ez kontsideratzea, desegokitzat epaituko du.

b) Ingeles ekonomia politikoaren influentzia da bigarren aipatuko duguna.

Halere, ez gara honetan luzatuko. Izan ere, Marxen *Kapitala* oinarri horietan bete-betean mugitzen bait da. Ingeles ekonomia politikoaren teorigile horiek, Ricardo eta Smith dira. Esan dezagun, fisiokraten eskolakoak zirela. Eta fisiokraten meritua izan zela alokairua, irabazia, errenta merkatal irabazia eta abar, laborantzian produzitzen zen plusbalioarekin erlazionatzea.

Ricardo-k, urrats berri bat emanez, «balioaren determinaketa

eginen du, laneko denbora neurri bezala hartuaz». Honela, alokai-ruaren legea teorizatuko du.

Smith-ek berriz, plusbalioa laborantzaren alorretik ateratzen du, baina, gainerako elementuekin erlazionatzean, erdi-bide batean geldituko da. Gero, Marxek finituko duen bidetik erdi-bidean, alegia. Smith-ek dio: «produkzio-forma kapitalistaren barnean, balioaren legea fikzio hutsa da, nahiz eta teorikoki beharrezko den». Marxek, aldiz, balioaren lege hori erreal dela frogatuko digu.

Baina, hara hor marxismoaren beste oinarri bat.

c) Hirugarren oinarrira heldu gara; hots: frantses sozialismora. Saint Simon eta Fourier dira oinarri honen eragile nagusiak.

1802an Saint Simon-ek *Gutun ginebrinoak* deitu obra argitara zuen. Frantzia Iraultza Haundia eman zenean, Saint Simon-ek hogeitamar urte zituen. Hartan, hirugarren estatu deituak garaitu zituen noblezia eta kleroa. Baina, laister ikusi zen hirugarren estatuko zati txiki batek, burgesia aberatsak, osoki bereganatu zuela botere politikoa. Hau honela, hirugarren estatuaren barreneko kontradikzioa agertuko du Saint Simon-ek; hirugarren estatu hori bitan bereizten du: langileak eta alferrek deitzen dituenetan. Langile noziopean, alokatuak, fabrikanteak, merkatariak eta bankariak sartzen ditu, gainerako guztiak alferretan pilatuz. Bestalde, gauza jakintzat ematen zuen, alferrek galdua zutela, gizartea zuzentzeko eta gobernatzeko kapazitate izpiritual oro eta, ondorioz, horretarako gauza ziren bakarrak *jakintza* eta *industria* batzen zekitenak zirela. Eta Saint Simon-entzat jakintza eta industria batze hori *erlijioaren bidez* egingen da. Horretarako, «kristautasun berri» bat eraiki behar zela zioen, mistikan oinarritua.

Halere, Saint Simon-ek «klase txiroen eta ugarien» hizkuntza erabiliko du. Gainera, «gizon eta emakume guztiek lan egin behar-koto dute» da haren tesia. Berak dio, baita, politika dela produkzioaren jakintza eta politika hori ekonomiak osoki estaliko duela.

Fourier-ek, berriz, 1808an argitara zuen bere lehen lan sakona. Horretan, mundu burgesaren miseria materiala eta morala larru gorritan agertzen ditu. Ideologo entziklopedistetatik hasi eta Iraultza ondokoetaraino luzatzen da haren kritika. Ez da kritikoa soil bat, satiriko ere baizik. Lehena da baita Fourier, gizarte batean, emakumearen askatasuna dela adierazten gizarte askatasuna-

ren termometro edo neurri. Lau alditan deskribatzen du Fourier-ek gizartearen historia: basati-aroa da lehena; barbarie-aroa bigarrena; patriarkatua hirugarrena, eta zibilizazioarena da laugarrena. Azken aldi hau gizarte burges deituarekin bat datorrela dio. Eta zera demostratzen du: «orden zibilizatuak forma konplexu, bi-koitz, ekiboko eta hipokrita batetara jasotzen ditu barbarie-aroan sinpletasunik haundienez pratikatzen ziren bizioak». Zibilizazioa «zirkulu biziotsu» batetan mugitzen dela erakusten du.

Fourier-en ondotik, Frantzian, Louis Blanc-en *Lanaren organizazioa*, Felicité Roġbert Lammenais-en *Esklabutza berria*, eta Etienne Cabet-en komunitateari buruzko printzipioak ditugu aipagarri.

Marxekin zuzeneko harremana izan zuenez, Proudhon zertxobait aipatuko dugu.

Proudhonekin 1844-45 urteetan elkartu zen Marx Parisen. Marxek ez bezala, erdiko klaseen, bereziki erdi mailako baserritar eta artesauen interesak defendatzen zituen Proudhonek. Ondorioz, zera zioen: gizarte burgesa ez zela deuseztatu behar, klase horien interesetara egokitu baizik. Halere, Proudhonek erlijioaz zuen jokabidea anitz estimatzen zuen Marxek. Proudhonek, baina, erlijioaren era tradizionala baztertuz, jakintzaren erlijioa egin gura zuen.

Ingelesa bazen ere, marxismo aurreko sozialismoarekin loturik dagoenez, eta garrantzi haundikoa denez, Robert Owen-en kasua gogoratuko dugu. Batik bat, haren *Moral mundu berriaren liburua* aipagarri da.

Lehenik Manchester-en eta New Lanark-en (Eskoizian), gero, lantegi haundi bat zuzendu eta kudeatuko du. Bera dela medio, lantegi horietako langileak 14 orenen ordez 10 egitera helduko dira. Horrela, bada, garaiko baldintzen arabera, langileen alde txukunki jokatu du. Gainera, heziketari garrantzi handia emanen dio; horretarako eskolak sortuko ditu. Halere eta horrela jokatu ondoren, Owen-ek zera esanen digu: langileei ez diet giza duintasunak eskatzen duen egoerarik ematen.

Bestalde, hara nola analizatzen duen New Lanark-eko egoera: 2.500 pertsonako talde hark gizarteari zekarkion aberastasuna

duela mende-erdi bat 600.000 pertsonako talde batek bakarrik zerkarkiola. Orduan, 2.500 pertsonako talde horrek kontsumitzen duen aberastasuna eta 600.000 horiek kontsumi zezaketenaren artekoa nora doa, galdetzen du. Ihardespena argia da: diferentzia hori enpresen jabeen instalazio-kapitalaren gain ehuneko bost ordaintzeko izaten zela, hauek 300.000 libra esterlinako irabaziak horrela jaten zituztela adieraziaz.

Halere, birresan dezagun, lantegi honetako egoera zela Ingalaterra osoko lantegi guztietako egokiena giza legee zego kienean.

Baina, Owen-ek esanen digunez, hori horrela ezin onartzeko zen. Owen-en aburuan, aldiz, indar produktibo berri eta erraldoiek berreraikuntza sozialerako oinarri bilakatu behar zuten, eta ontasan kolektiboarentzat bakarrik lan egitera deitzen zituen, hots: gizarteko kide guztien jabego kolektibo bihurtu nahi zuen guztia.

Hara nola sortu zen Owen-en komunismoa: 1823an, inguruan zegoen miseria borrokatzeko, kolonia komunistak sortzea proposatuko du Owen-ek.

d) Marxen baitan garaiko jakintzen aurrerapenak zerikusirik izan zutela esana dugu. Guztien artetik, jakintz aurrerapen bat berezi nahi dugu, Marxengan izan zuen eragin zuzenagatik: Darwin-ek formulatu zuen eboluzioaren teoria, alegia. 1858an argitaratu zen Darwin-en teoria hori: *Selekzio naturalaren bidezko espezieen sorrera* zen obraren izenburua. Zer zioen teoria horrek? Laburturik: bizitzarako borrokan selekzio bat dagoela, eta horretan irauten dutenak izaki garaienak edo egokienak direla.

Marxek, obra hori aipatzen duelarik, honela idazten dio Engels-i: «Nahiz eta ingelesen modura egina den, liburu horrek gure gizarte-ikuspegiarekin ados dagoena natur jakintzetara aplikatzen du». Eta, beste gutun batetan, ondoko hau dio: «Darwin-en obra kontsideragarria da, eta ondo dator kit natur jakintzen alorrean gertatzen dena, gizarte-historiara eramanez, klase-borroka dela agertzeko». Azken hau Lasalle-ri idatzi zion. Eta, Engels-ek, Marxen hilobiaren ait zinean azken agur bezala irakurritako diskurtsoan, hau esan zuen: «Darwin-ek natura organikoaren eboluzio-legea deskubritu zuen legez, Marxek gizon eta emakumeen historiaren eboluzioa deskubritu zuen».

II. Nazioari buruzkoak

Nazio kontzeptuaz eta kategoriaz zer esan digu Marxek eta honen ondorengo marxismoak? Galdera honi erantzun nahirik, nazio-arazoari buruz marxismo historikoak egin izan duen balioztapena aipatuz hasiko naiz. Balioztapen orokor bat eginen dut, sarrrera gisa. Izan ere, funtsean, eta marxismoaren baitako teoriko ezberdinetan egon litezkeen diferentzia xeheen artean, guztiei koinmuna zaien balioztapen bat aurkitzen bait dugu.

Laburtuz, ondoko honetara bil dezakegu balioztapen orokor hori: XX. mendean *nazioa* ez da pretexto bat besterik, hots, estatuak sendotzeko erabiltzen den pretexto bat. Horren aitzinean, proiektu sozialistak internazionalismoaren ikuspegia hautatuko du deliberatuki eta nazio-estatuak kontestatuko ditu. Hau izanen da printzipio orokorra. Baina, printzipioa horrela izanik ere, konkretuarekin aurkitzean zailtasunak agertzen zaizkio proiektu sozialista horri. Zeren leninismoak, alde batetik, «egoera zehatzen analisi zehatzak» eskatzen bait ditu, eta, bestetik, proiektu komunista berak Estatu sendotuko du, «sozialismoa herri bakar batetan egitea hautatuko duen une beretik».

Halere, bi aldi bereiziko genituzte marxismoan, nazio-arazoa epaitzerakoan.

Lehenean, «nazio-arazoa» *ahantzi* egiten da. Historiari buruzko ikuspegia dela eta, honen motorea ez dela herrien arteko borroka, klaseen artekoa baizik, erakutsiko bait da. «Nazioa», Estatu kapitalista eta internazionalistaren *ideologiako forma* kontsideratuko da.

Bigarreanean, «nazio-arazo»rik badagoela onartzen da. Zertan mamitzen den nazio-arazo hori? Eztabaidagarri bilakatzen da marxismoaren baitan.

Halere, marxismoak nazio-arazoari buruz dituen planteiamenduetatik lege bat atera bageneza, hau litzateke: arazo sozialari buruzko kontsiderazio gehiegizko batek itotzen du.

Marx eta Engels-entzat, funtsean, kapitalismoaren maila bati loturik dagoen ideologi forma bat da nazionalismoa; zapalketa nazionalaren kasuak, errealki, kondenaagarriak izan litezke; baina, aldi berean, beharrezkoak gerta litezke, historikoki.

Antzeko jokabidea dute arazo kolonialari buruz: garaipen kolonialak era arbuiagarrian gertatzen dira gehienetan edo beti; baina, historikoki, beharrezkoak izan litezke.

«*Baliozko ikuspuntu bakarra iraultza sozialistarena da*». Honela, nazio-arazoa ikuspegi horren barrenean eta horren arabera epaitzen da; sekula ez, ordea, bera bezala, entitate propioa duen izaki bezala; beti minorizaturik. Erredukzio hori, kontzeptualizazio marxista orokorretik logikoki ateratzen da: hartan nazioak ez bait du funtsezko kategoriaren baliorik, hots: historia, bilakaera sozio-ekonomiko bezala explikatzen da eta, horrela, errealtate mugatzaile garrantzitsuenak talde sozial nagusienak osatutako produkzio-moldearen kategoriak dira, klaseak, alegia. Nazioa, beste «errealtate» gehiago bezala, funtsezko deitzen diren errealtateen interakzioaren epifenomeno (azaleko fenomeno) bezala explikatzen da.

Marxek berak, nazio-arazoak ukitzen dituenean, teoria orokorrean kokatzen diren arazotzat hartu beharrean, estrategia eta taktika-alorreko arazotzat erabiltzen ditu; eta estrategia eta taktika berak ere, klase-borroka motoretzat duen eboluzio historikoaren zerbitzuan darabiltza. Eta, eboluzio historiko horretan, kondnaturik dagoen zerbait da nazioa Marxentzat. Internazionalismoa ez da programa sentimental bat, proletalgoak ez du inolako interes nazionalik burgesiak *iadanik* martxan jarria duen mundu-prozesu batetan: «dagoeneko, muga nazionalak eta herrien arteko borrokak, burgesiaren bilakaeraren arabera, gero eta gehiago desagertariko ditu... Proletalgoak, boterera heltzean, are gehiago desagertariko ditu... *gutxienez zibilizatutako* herrietan proletalgoak darman jokabide bateratua, bere askatasun bidean lehen baldintzetariko bat da», dio Marxek *Manifestu Komunista*-n. Arazo sozialaren soluzioak nazio-arazoen konponketa berez ekarriko du, bada: «gizonak gizona explotatzea galeraziko duenean, eta nazio batek beste nazio bat explotatzea desagertuko bait da aldi berean», dio Marxek *Manifestu komunista*-n.

Arazoaren baztertze honek esanahi bikoitza du: alde batetik, arazo sozialaren estimazio haundiégia ageri da; eta, bestetik, «nazio haundi»etara erreferitzea eta inola ere ez «minoría nazional»en arazoetara, hots: langile-mugimendua bilakatzen den Nazio-Estatuetara mugatzen dira Marx eta Engels, printzipio hori aipatzean.

II. Internazionala: orokorki hartuta, ihes egiten dio arazo nazional eta kolonialari.

Halere, bi jokabide daude horko kideen artean: batetik, Rosa Luxemburg eta Pannekoek-ena. Funtsean, hau diote: Mugimendu burges nazionalak, nazio-independentzia eta batasunaren eskabideak defendatzen dituzte eta, orduan, proletalgoaren politika nazionalak erradikalki horren aurkakoa eta oposatua izan behar du.

Proletalgoaren interes nazionala mugimendu nazionalaren xede *demokratiko* eta *kulturalak* hartzera mugatu behar da. Proletalgoaren printzipioa internazionalismoa da, nazionalismo guztien aurka.

Bestetik, bigarren jokabide bat dago: horren defendatzaile, Otto Bauer austro-hungariarra dugu. Bauer-entzat, sentimendu «nazionala» eta nazionalismoa ez daude kapitalismoari lotuak. Ondorioz, langile-klaseak «bere egin behar ditu» herrien askatasunaren, batasunaren eta autodeterminazioaren eskabideak. Nazioa kultur izakera batetara mugatzen da. Eta, ondorioz, nazio-arazoentzat aterabide bezala kultur autonomia bat eskatzen da. Nazioa definitzean, kulturara mugatzen da; eta honela, kultura bera duen komunitate bat, nazio bat, lurralde ezberdinetan ager liteke. Bauer-entzat, bada, lurralde-batasuna ez da garrantzizkoa nazioa definitzerakoan.

III. Internazionala: arazo nazional eta kolonialak aipatzen dira estrategia eta taktika arazoen parte bezala.

Aurrez, ordea, Stalinek eta Leninek nazio-arazoari buruz egindakoak daude. 1913an Stalinek obra garrantzitsu bat argitaratzen du Nazio-arazoaz. Nazioa, kriterio «objektibo» deitu batzuk aipatuaz definitzen du. Honela urrats haundi bat ematen da, zeren, Otto Bauer-en eta «nazio-arazoan» internazionalista zirenen posizioak gainditzen bait ditu. Orain, definizio horretatik abiatuz, Leninek nazio-arazoari buruzko planteiamendu «politiko» bat egiteko okasioa eta bidea du. Separazioraino joan litekeen autodeterminazioaren eskubidea proklamatzeko du proletalgoaren eskabide espezifiko bezala. Baina, ez pentsa honekin nazionalismoari amore ematen dionik. Autodeterminaziorako eskubidearen printzipioa ez du nazio-mugimenduak dituen eskabideen defentsa esan nahi; Errusiako iraultzarako giltzarri bezala nahitaezko kontsideratzen duen langileriaren eta nazio-mugimendu antitsarista-

ren aliantza bilatzen da. Halere, Lenin okupatzen da nazioez, baina ez nazio-entitateaz mami bereziko izaki denez. Horren froga da, alderdi erdiratu bakar bat defendatzen duela eta federalismoa arbuizatzen Iraultza aitzinetik. Errusia naziotan separatzea proposatuko denean autodeterminazio-eskubidearen aplikazio bezala, Errusia haundiaren batasuna defendatuko du proletaritzat, marxismoaren erakutsiz.

Azpimarra dezagun azkenik, eztabaida agertzean, autodeterminazio nazionalari langileen autodeterminazioa ezarriko zaiola kontrako bezala. Eta langileen autodeterminazioaren printzipioa ezartzean, federazioaren aterabide bera onartuko duela, Iraultza-
ren ondotik, zeren Estatuaren batasun-prozesua ziurtatua bait zeukan alderdia eskuetan edukitzearekin.

Hain zuzen, eztabaida hau zela eta, Leninen eta Stalinen artean diferentziak agertu ziren nazio-arazoari buruz. Stalinek, bortxazko metodoak iragartzen ditu federakuntza hori gordetzeko, eta Leninek, aldi berean, «Errusia haundiaren chauvinismo»ak menperatutako federakuntza salatzen du. Baina, Estatuaren Batasuna ez da auzitan jartzen. Funtsean, fenomeno nazionala ez da bere baitan hartzen eta beti goragoko interesei zerbitzeko arauen pean onartzen da, hots: Alderdiaren arazoarekin eta, ondorioz, Estatuarenarekin neurtzen da.

Orain, III. Internazionalaren orduan, Koloniez ere nazio-mugimenduaren ikuspegi politiko bat projektatzen da. Kolonietako Alderdi Komunistek bertako mugimendu nazionalarekin aliantzak egitea bilatu behar dute, horien kontrola hartzeko lain sentitzen diren neurrian.

Baina, galdera bat eginen dugu: nazioak ba ote du bere baitan kontenido edo mami berezirik? Estrategia eta taktika politikoetatik aparte, edo borroka sozialen marko formal izatetik aparte, berezko identitatea duen zerbait ba ote da? Uste dugu, Pierre Vilar-ek, 1982ko *Egin* berezian —*Euskadi 1977-1982* deitu alean— egindako artikulutxoak horretaratzen gaituela. Azter dezagun hurbildik.

Dena den, eta hastapen bezala, ez dezagun ahantz, Pierre Vilar nazio-arazoaren alorrean stalinista deklaratu izan dela behin eta berriz. Halere, uste dugu, stalinismotik at doala, *Egin*-eko artikulutxo horretan. Zeren, baldin eta nazioak berezko identitate-mate-

ria zerbait baduela frogatzen badugu, estrategia eta taktika politiko huts bihurtzen diren planteiamenduak berrikusi beharrean gelditzen bait dira, hots: balio historiko bat izan badute ere, zientifikoki gainditzean, marxismoaren lotura berrien beharra eskatuko dute. Zeren, ezinezkorik ez bait dago marxismoarentzat, proposatzen denak zientifikotasun-hegia daramala frogatzen denean.

Zer dio Pierre Vilar-ek?

C'est en Catalogne, en 1927, que j'ai découvert des aspects, nouveaux pour moi, du problème des langues et des appartenances. J'y étais allé en apprenti géographe, observer une *économie*, et voilà que j'apercevais, au coeur de la vie, un grand fait *psycho-sociologique*, qui m'apparut bientôt comme une composante fondamentale de l'histoire ibérique contemporaine, et que quarante ans de franquisme n'ont pas effacé. Pourquoi (et comment) un complexe ethno-linguistique pas tellement différent, en somme, du complexe occitan en France, a-t-il donné en Espagne un résultat *politique* déterminant? Ma réflexion d'historien, depuis les années 1930, a été dominée par ce problème.

J'ai moins étudié le problème basque. Mais il relève évidemment d'une analyse semblable. Surtout, je me suis attaché à lui d'une autre façon. Au début des mêmes années 30, je suis lié, pour une vie de bonheur, à une Bas-Navarraise, basque par toutes ses ascendances, comme moi «montée» à Paris et donc partiellement coupée de ses racines, mas qui n'avait pas oublié que son père parlait admirablement le basque, qu'elle en avait balbutié les mots enfantins, et que, si j'ose dire, elle le «chantait», si j'en juge par le nombre de chansons basques qu'elle a apprises à ses petits-enfants, malgré le temps qui lui a été compté. Enfin, pendant ses dernières années, elle est parvenue à se réinsérer dans son village familial, qui est largement devenu le mien, et celui de mes enfants. Plusieurs mois de l'année, je baigne dans l'atmosphère basque, et observe avec intérêt comment le phénomène ethno-linguistique, très profondément *présent* en Basse-Navarre rurale, débouche çà et là, encore qu'inégalement et très lentement, sur un désir de *maintenance* qui pénètre peu à peu la conscience *politique* des jeunes générations.

Comment se sont inscrits, dans une histoire récente faits «nationaux» où jouent des permanences multiséculaires, mais dont l'efficacité politique dépend des prises de conscience, en conjonction avec des facteurs plus mouvants: structures sociales, luttes de classes, évolutions et révolutions...?

Azpmarragarria benetan, «permanences multiséculaires» nozio hori. Izan ere, nazio kontzeptuaren birformulazio batetarako giltza eman diezaguke.

Et l'Espagne, dans tout cela? Que «l'Occident», pendant quarante ans, ait fait de Franco son enfant chéri, a mesuré sa sincérité «démocratique».

Et qui Franco a-t-il trouvé en face de lui? D'une part la combativité ouvrière, d'autre part les formes variées des résistances catalane eta basque. C'est sûrement cette dernière qui, matériellement et moralement, lui a porté les coups les plus durs. Le conservatisme instinctif des classes dominantes ne le lui pardonne guère: dans une «transition» qu'on a préférée à une «rupture», c'est contre Euskadi qu'on a concentré la quasi-totalité de l'appareil répressif franquiste soigneusement conservé. C'est pourquoi la résistance basque demeure symbole d'*antifascisme*. Quand j'ai vu naguère, sous la signature d'un homme que j'avais cru libéral, demander la «*dératisation*» d'Euskadi, j'ai compris que la ligne de démarcation entre fascisme et démocratie doit être cherchée dans les esprits, non dans les constitutions. Et si j'avais pu croire, aux environs de 1930, que les mouvements catalan eta basque sanctionnaient l'insuffisante «modernité» du vieil état espagnol (ce que, historiquement, pouvait être vrai), il me semble aujourd'hui que l'adaptation des structures ibériques au *monde de demain* passe par la libération de ses nationalités les plus conscientes, les plus avancées, seul contrepoids possible, dans un avenir prochain, aux inquiétantes rivalités des superpuissances.

Marxismo historikoan «nazio-arazoak» aipatzean hainbat kezka eta buruhauste sortu izan dituen abangoardiaren edo alderdi iraultzailearen kontrola eta horri loturik pentsatu behar ziren estrategia eta taktika gainditzen dira orain, Pierre Vilar-ek egin digun deskribapenean. Guri, dugun «nazioari buruzko» ikertzaile-kezkarekin, interes haundienekoa zaigu «nazioa» berezko kategoria bezala definitzeko saioan agertu diguna. Gainera, ohartzen gara, jakitunenak ere, «nazioari» buruzko estrategiazko eta taktikazko ikuspegietan aldi ezberdinetan balioztapen ezberdinak egin eta ukan ditzakeela.

J.A.

¿HAY ESPACIO PARA LA NACION EN EL SISTEMA MARXISTA?

Y A T'IL UNE PLACE POUR LA NATION DANS LE SYSTEME MARXISTE?

1. ¿Qué es el marxismo?

La primera parte de este «guión para una charla», así lo califica el propio autor, parte de la constatación histórica de la lucha de clases, hecha por Marx. La sociedad de clases será superada por el protagonismo único y necesario, el proletariado.

En torno a esta hipótesis de trabajo hilvanó Marx diversos conceptos, que el autor trata brevemente: la «clase» definida a nivel de producción, el «modo de producción», la «formación social», «condiciones sociales de producción», «fuerza productiva», etc. El autor ofrece también unas reflexiones sobre la aplicabilidad de la noción de «estructura» al ámbito de las ciencias sociales.

Por fin recuerda cuál fue el bagaje teórico cultural de Marx: la filosofía clásica alemana (Hegel, Fichte, Feuerbach, B. Bauer, etc), la economía política inglesa (Ricardo, Smidt, etc.) el socialismo francés (Saint-Simon, Fourier, L. Blanc, F. Robert, Lammenais, E. Cabet, Proudhon, R. Owen). Además de estas tres fuentes, el autor señala la importancia de los descubrimientos científicos del s. XIX (Darwin, etc.).

II. Sobre la nación

El autor hace la siguiente valoración del marxismo: la nación es un pretexto para fortalecer los Estados; se establece el principio internacionalista. En la historia del marxismo se distinguen dos etapas: una en la que «se ignora» el problema nacional; otra en la que se admite la «cuestión nacional», sin que esté clarificado el contenido de lo que es nación.

1) Para Marx y Engels, el nacionalismo es una forma ideológica ligada a un cierto nivel del capitalismo. La explotación nacional y colonial, aunque condenables, pueden ser históricamente necesarias. La perspectiva única de valoración es la revolución socialista. El término «nación» carece de contenido propio. El proletariado carece de intereses nacionales. La solución del problema social traerá consigo el de la cuestión nacional.

2) La II Internacional: se manifestaron dos posturas: a) Rosa Luxemburg y Pannekoek: el proletariado debe oponerse al movimiento nacional burgués, y limitarse a defender los objetivos democrático y cultural del nacionalismo; b) Otto Bauer: el «sentimiento nacional» no está ligado al capitalismo: la «nación es definida por la «cultura»; los trabajadores deben hacer suyos los derechos de libertad, unidad y autodeterminación.

3) La III Internacional: recoge la doctrina de Lenin y Stalin. Estos superando los planteamientos anteriores, definen la «nación» por criterios «objetivos», y defienden el derecho de autodeterminación. Con ello, lejos de apoyar los principios del movimiento nacional, se pretende lograr la alianza de los trabajadores y el movimiento nacional antizarista. De hecho Lenin se opondrá a la desmembración del imperio, y a la autodeterminación nacional contrapondrá la autodeterminación de los trabajadores. Propondrá la fórmula política de la federación, con la unidad del Estado asegurada por el Partido fuertemente centralizado.

Respecto al colonialismo la III Internacional establece el criterio de que los Partidos Comunistas de las colonias deben establecer alianzas con los movimientos nacionales en la medida en que son capaces de controlarlos.

Por último se afronta la cuestión de si la «nación» tiene un contenido propio, irreductible. El autor contesta afirmativamente de la mano de Pierre Vilar. El marxismo debería asumir esta realidad en su teoría y en su praxis.

I. Qu'est-ce que le marxisme?

La première partie de ce «scénario pour une causerie», tel que l'appelle l'auteur lui-même, est fondée sur la constatation historique de la lutte de classes, faite par Marx. La société de classes sera dépassée par le protagoniste unique et nécessaire, à savoir, le prolétariat.

C'est autour de cette hypothèse de travail que Marx élaborera divers concepts, que l'auteur traite brièvement: la «classe» définie au niveau de production, le «monde de production», la «formation sociale», les «conditions sociales de production», la «force productive», etc. L'auteur nous offre aussi des réflexions sur l'applicabilité de la notion de «structure» au domaine des sciences sociales.

Enfin, il rappelle quel fut le bagage théorico-culturel de Marx: la philosophie classique-allemande (Hegel, Fichte, Feurbach, B. Bauer, etc.), l'économie politique anglaise (Ricardo, Smidt, etc.), le socialisme français (Saint-Simon, Fourier, L. Blanc, F. Robert, Lammenais, E. Cabet, Proudhon, R. Owen). Outre ces trois sources, l'auteur signale l'importance des découvertes scientifiques du XIXe siècle (Darwin, etc.).

II. Sur la nation

L'auteur fait l'analyse suivante du marxisme: la nation est un prétexte pour renforcer les Etats; le principe internationaliste est établi. Dans l'histoire du marxisme on distingue deux étapes: l'une où le problème national «est ignoré»; l'autre où l'on admet «la question nationale», sans que le concept de nation soit clarifié.

1) Pour Marx et Engels, le nationalisme est une forme idéologique liée à un certain niveau du capitalisme. L'exploitation nationale et coloniale, bien que condamnables, peuvent être historiquement nécessaires. La seule perspective d'appréciation est la révolution socialiste. Le terme «nation» est dépourvu de contenu propre. Le prolétariat n'a pas d'intérêts nationaux. La solution du problème social apportera avec lui celle de la question nationale.

2) La IIe Internationale où apparurent deux courants: a) Rosa Luxemburg et Pannekoek, pour qui le prolétariat doit s'opposer au mouvement national bourgeois et se limiter à défendre l'objectif démocratique et culturel du nationalisme. b) Otto Bauer, pour qui le «sentiment national» n'est pas lié au capitalisme; la «nation» est définie par la «culture»; les travailleurs doivent défendre comme leurs, les droits à la liberté, à l'unité et à l'autodétermination.

3) La IIIe Internationale recueille la doctrine de Lenine et Staline. Ceux-ci dépassent les idées antérieures, définissent la «nation» avec des critères «objectifs» et défendent le droit à l'autodétermination. Ainsi, loin d'appuyer les principes du mouvement national, on prétend obtenir l'alliance des travailleurs et du mouvement national antistariste. En fait, Lenine s'opposera au démembrement de l'empire, et à l'autodétermination nationale il opposera l'autodétermination des travailleurs. Il proposera la formule politique de la fédération et de l'unité de l'Etat assurée par le Parti fortement centralisé.

Quant au colonialisme, la IIIe Internationale défend le critère que le Parti Communiste des colonies doivent établir des alliances avec les mouvements nationaux dans la mesure où ils sont capables de les contrôler.

En dernier lieu, la question est posée de savoir si la «nation» a un contenu propre, irréductible. L'auteur répond affirmativement en s'appuyant sur les thèses de Pierre Vilar. Le marxisme devrait assumer cette réalité dans sa théorie et dans sa pratique.